

ניסן רובין ראשית החיים: טקסי לידה, מילה ופדיון הבן במקורות חז"ל.
תל-אביב, הקיבוץ המאוחד. 1995. 237 עמודים.

ספרים כספרו של ניסן רובין אינם שכיחים במסורת הסוציולוגית והאנתרופולוגית הישראלית. עבודתו מוקדשת כולה לשחזור אתנוגרפי מפורט, על-סמך הספרות התלמודית והרבנית, של כמה מנהגים ורעיונות מרכזיים במחזור החיים היהודיים הסובבים את אירועי הלידה והנוגעים ביילוד, באם ובאב. מדעני החברה בארץ גרתעו בדרך-כלל מטיפול בחומר שעיקרו תכנים של אמונה, היסטוריה וטקסט של הדת היהודית. האנתרופולוגים העדיפו מחקרים מהתחום התצפיתי (ובמיוחד בקרב יוצאי ארצות המזרח), פרט למקרים בודדים של מחקר טקסים וטקסטים הכרוכים בהם, כגון שלמה דשן במאמרו על מנהגי יום-הכיפורים. הסוציולוגים נטו גם הם למחקרי התנהגות ועמדות דתיות הניתנות למדידה באמצעות ריאיון וסקרים.

דווקא כמה מהאנתרופולוגים הלא-יהודיים רותקו למערכת החוקים והטקסטים היהודיים העתיקים, וידועים במיוחד מביניהם מרי דגלס ואדמונד ליץ. הללו, שנגישותם למקורות הראשוניים היתה מוגבלת בשל מחסום השפה והיעדר השכלה תורנית, יכלו לתת חופש לדמיון הסוציולוגי ולדלג על פני מהמורות שהבקיא בחומר היה נאלץ לרסן את תאוותו בפניהן. יתר על-כן, הלמדן היהודי, גם אם הוא אמון על המתודה הסוציולוגית, יחסו למקורות אינו ניטרלי במידה המאפשרת לזר מניפולציה בחומרים אתנוגרפיים ותיאורטיים, ושמבחינתו, דין ההלכה היהודית כדין טקסי הטרורביאנדים.

גישתו של רובין נובעת מאחד המקורות החשובים באקדמיה הישראלית שנשארו בשוליים של מדעי החברה, הלא הם עבודותיו של יעקב כ"ץ. גישה זו משלבת את הניתוח הסוציולוגי בחקר ההיסטוריה החברתית והטקסטים מתקופות קדומות ומאוחרות יותר בצורה מעודנת, המותירה את הכלים והמושגים הסוציולוגיים מוצנעים. שיטת הצגה זו אינה משעבדת את החומר הנחקר לפרדיגמה התיאורטית שהחוקר נוקט בה. תפיסתו הבסיסית של רובין את תחום מחקרו מעוגנת בספרות האנתרופולוגית על-אודות טקסי-המעבר, אך כאמור, כתיבתו נטולה התגדרות טרמינולוגית ודבקות בתיאוריה אוטוריטיבית כדי להסביר כל פרט אתנוגרפי. אם כי כתיבה זו עשויה להרשים פחות את הקורא המצפה לז'אנר תיאורטי מובהק, ייתכן שצפויה לעבודות מאסכולה זו אריכות ימים איתנה יותר בפני האופנות המשתנות בשוק הרעיונות הסוציולוגי.

רובין מגלה בקיאות מרשימה ביותר (פרי עבודה של שנים) במקורות היהודיים לאורך מאות בשנים, בהן התגבשו הטקסים והמנהגים הנידונים, אך גם חלו בהם שינויים. כך, למשל, הוא עוקב אחר מנהג המילה המיוחד ליהודים במועד שמונת הימים, ואחר השינוי שחל בו הן במעמד הטקסי והן באופי החיתוך של העורלה, הבא לקבע את הזהות האישית באופן שאינה ניתנת לשינוי. הוא עומד על השינויים שחלו בהדרגה במנהג פדיון הבן הבכור: מהיעדר טקסיות לטקסיות, ועל הדרכים בהן נקטו שעה שבני העם התקשו לעמוד בהוצאות הכרוכות בחובה זו. הוא עומד על שינוי בעמדה כלפי המועד להענקת האנושיות לולד, דהיינו, מועד כניסתה של הנשמה לגוף: מתפיסה המייחסת זאת לשעת הלידה לתפיסה מאוחרת יותר, המייחסת את הענקת הנשמה לראשית ההיריון. וכן הוא מסביר את אופיה ומעמדה של לידה טבעית לעומת לידה "בלתי-טבעית" – בנייתו קיסרי. הוא בוחן

את מעמדה החברתי של האם לעומת מעמדו של האב במערכת ערכים מסורתית זו של המשכיות ביולוגית וחברתית, תגמוליה וסיכוניה. את השינויים שחלו במהלך הדורות הוא מייחס לתמורות החברתיות, הפוליטיות והכלכליות שעיצבו את חיי היהודים בתקופה הנידונה. גישתו זהירה, ללא חשש מדימוי שמרני.

רובין, המשלב למדנות בתרבות היהודית בתובנה סוציולוגית, ממשיך בדיעבד מסורת שאינה זרה לאלה שיצרו רבים מהמקורות שהוא חוקר, הלוא היא הפרשנות הרבנית, שגם היא באה להסביר את הנסתר והתמוה בחוקי התורה ובכתבי חכמים קדומים. מסקנתו המרכזית תומכת בתיזה של יעקב כ"ץ על־אודות אופיה של חברה מסורתית, המצליחה להקנות תחושה של המשכיות גם בעת שהיא משתנה. יש בפרספקטיבה זו כדי לעודד את אלה החוששים כיום מאופיה המאובן של התרבות היהודית התורנית.

משה שוקד

אוניברסיטת תל־אביב